

УДК 327.3

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.145.9>Н. Луценко, студ. магістратури
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ "БРАТІВ-МУСУЛЬМАН" У ЄГИПТІ (XX – ПОЧАТОК XXI СТ.)

Досліджено зародження політичного ісламу на Близькому Сході та термінологічний аспект проблематики. З'ясовано етапи становлення єгипетської ісламської організації "Брати-мусульмани" та встановлено її ключові ідеологічні постулати. Окреслено політичні та соціально-економічні обставини, у яких відбувалося становлення організації. Звертається увага на розпад Османської імперії, військово-економічну присутність у Єгипті Великої Британії, що консолідувало політичні ісламські партії. Розглянуто процес трансформації "Братів-мусульман" із "групи однодумців" у політичну партію. Висвітлено політико-правові ідеї засновника організації Хасана аль-Банни, які стали головною стратегією "Братів-мусульман". Проаналізовано становище організації у 30–40-х рр., під час спроби нацистської Німеччини перетворити "Братів" на власну маріонетку. Розкрито роль в організації її ідеолога Саїда Кутба. Проаналізовано його головні ідеї та погляди, що лягли в основу радикальної гілки "Братів-мусульман". Зазначено про зв'язок радикалізму організації з ультраконсервативним напрямом ісламу – "салафізмом". Розкрито зв'язок "Братів-мусульман" з організацією "Вільні офіцери", що прийшли до влади у Єгипті у 1952 р. Зазначено, що "Брати" підтримали генерала Гамалю Насера у боротьбі за владу, що дозволило їм узяти участь у парламентських виборах. Показано, що критика "Братами" політики Гамалю Насера та Анвара Садата щодо Ізраїлю призвела до заборони діяльності організації у Єгипті. Встановлено, що за президентства Хосні Мубарака "Брати" намагалися увійти в парламент у складі інших партій. Досліджено місце та роль організації під час єгипетської революції 2011 р., внаслідок якої "Братам-мусульманам" вдалося прийти до влади. З'ясовано головні причини поразки організації.

Ключові слова: іслам, ісламизм, політичний іслам, "Брати-мусульмани", Єгипет.

Постановка проблеми. Нині держави Близького Сходу є світськими державними утвореннями з монархічним чи республіканським устроєм, де заборонена діяльність політичних партій із релігійною ідеологією. Попри це, надзвичайна ісламська релігійність близько-східних народів сприяє політизації ісламу та нелегальній діяльності його політико-релігійних організацій. Передусім це простежується у країнах Близького Сходу з низьким рівнем життя. Там пропагована ісламістами ідея соціальної справедливості (її ніби здатна забезпечити побудована за принципами шаріату теократична держава Халіфат) отримує суспільну підтримку. Прикладом цьому є найпотужніший за людським і економічним потенціалом в арабському світі Єгипет, у якому вже в сучасну добу отримали владу (хоча й неадовго) ісламісти. Очевидно, що ці події потребують історичного аналізу та пояснення.

Аналіз публікацій. Фундаментальною працею на Заході, де досліджувався розвиток "Братів-мусульман", починаючи з її заснування і до 1950-х рр., стала книга американського історика Р. Мітчелла "Організація Братів-мусульман" [10]. На думку автора, організація виникла і розвивалась як відповідь на вестернізацію єгипетського суспільства, була втіленням необхідності боротьби з англійським імперіалізмом та мала вирішити проблеми самоідентифікації мусульман – це й зумовило її реакційний характер. У дослідженні автор приділяє особливу увагу лідеру та засновнику організації – Хасану аль-Банні, становленню його особистості.

Прикладом іншого підходу до оцінки діяльності "Братів-мусульман" є праця американського історика Б. Рубіна "Мусульманське братство: організація та політика глобального ісламістського руху" [11]. Основна ідея автора полягає в тому, що в останні роки свого розвитку рух "Братів-мусульман" досить успішно поєднував у собі організаційні здібності і грамотну роботу з електоратом.

Стаття російської історикині Сабері Фахіме "Політичний іслам у Єгипті: причини поразки "Братів-мусульман" і Мухаммеда Мурсі" демонструє програмні зміни партії, трансформацію її ідеології напередодні революції у Єгипті. Крім того, у роботі висвітлено головні причини їх поразки, серед таких називає "розбіжності стосовно шляхів досягнення цілей" [6, с. 114]. У статті цієї ж авторки "Брати-мусульмани" у Єгипетській революції 2011 р." розглянуто основні причини виступів та народних протес-

тів, програми та ідеології ісламських політичних рухів. На думку Сабері Фахіме, революція 2011 р. продемонструвала, що "Брати-мусульмани" не є представниками "справжнього політичного ісламу" [6, с. 113-114].

Постановка завдання. Проаналізувати процес утворення, розвитку та діяльності організації "Братів-мусульман" у Єгипті. Простежити зміну стратегії приходу до влади у різних політичних умовах, а також висвітлити ідеологічну еволюцію організації.

Виклад основного матеріалу. Після завершення Першої світової війни й розпаду Османської імперії, Єгипет у 1922 р. хоч і дістав незалежність від британського протекторату, але військово-економічна присутність британців у країні збереглася. Співпраця з ними єгипетського уряду приносила обом чималу фінансову вигоду, яка, проте, не впливала на поліпшення рівня життя більшості єгиптян. Тому впродовж першого повоєнного десятиріччя у Єгипті вже існували окремі ісламістські групи.

До однієї із них належав і Хасан аль-Банна (1906–1949 рр.). Він був сином імама, тому не випадково, що вже під час навчання у школі проявив інтерес не тільки до освіти, але й до релігії. Під час навчання в Каїрському університеті Х. аль-Банна став лідером студентських релігійних організацій ("Суспільство моральної поведінки", "Товариство запобігання забороненому"), у яких вивчали врівнення ісламу, його історію і сучасність. Перебуваючи також у "Гасафітському товаристві благодійності", він познайомився зі знайомим і популярним серед студентства ісламським діячем Ахмедом Сукаром, який справив сильний вплив на формування релігійних поглядів молодого Х. аль-Банни. До цього варто додати і вплив містично-аскетичної течії ісламу – суфізму вчення суфіїв, які проповідували аскетизм та духовність. Тому в дипломній роботі на останньому році навчання в університеті Х. аль-Банна писав, що "найкращі люди – це ті, хто щасливі, роблячи щасливим інших людей" [10, с. 7]. Двоє головних способів досягнення цього вбачав в ісламському навчанні й вивченні суфізму.

У 1927 р. Хасан аль-Банна закінчив Каїрський університет. 21-річний юнак здобув тоді не лише вищу освіту, але під впливом "старших" університетських товаришів і батька-імама набув власних поглядів, які ґрунтувались на базових цінностях ісламу.

Уже в наступному році Хасан аль-Банна заснував власну організацію, яку назвав "Брати-мусульмани", що

мала політико-релігійний характер. Тоді він наголосив на тому, що всі єгиптяни є "...братами по службі ісламу, є братами-мусульманами". Саме іслам, на думку аль-Банна, мав об'єднати учасників організації [10, с. 9–10].

Спочатку організація існувала у формі "товариства", яке у Єгипті надавало мігрантам, загалом малозабезпеченим мусульманам фінансову й матеріальну допомогу через розгорнуту мережу соціальних служб. Ця діяльність "Братів-мусульман" була підтримана і схвалена з боку інших ісламських організацій. Через це лави "товариства" швидко поповнювались новими учасниками, які до кінця 1930-х рр. нараховували вже близько 500 тис. осіб.

Тоді ж "Брати-мусульмани" розгорнули активну проповідницьку діяльність. Її проводили, використовуючи мережу соціальних служб. У проповідях поширювали релігійні ідеї "товариства" ("духовність" і "аскетизм"), а також пропагували політичні погляди (утворення теократичної держави). Тому отримали підтримку з боку різних, перш за все, незаможних верств єгипетського суспільства.

З цього приводу історик Т. Милославська писала, що Братство мусульман розглядало іслам як релігію, за допомогою якої можливо регламентувати не лише приватне життя, але й публічну діяльність [3]. Більше того, іслам мав стати засобом об'єднання загалом усіх мусульман. Способом досягнення поставлених завдань, за переконанням Хасана аль-Банни, мав стати джихад, тобто боротьба, зокрема як ідеологічна, так і терористична. Більше того, "Брати-мусульмани" вважали, що повинні відновити рух ісламського відродження, який мав ґрунтуватись на принципах соціальної справедливості і ліквідації бідності.

Саме релігійно-політичні погляди Хасана аль-Банни були покладені в основу ідеології "Братів-мусульман". Їх засновник був прихильником теократичної держави – халіфату на чолі з монархом. А поєднання релігії (ісламу) й політики (халіфату) мало забезпечити "ісламський порядок", що реалізовував керівник держави, який опирався на волю і підтримку народу.

Водночас Хасан аль-Банна був противником "багатопартійності", яка, на його думку, "лише руйнувала єдність народу". Він був прихильником "однопартійності" і пропонував заснувати партію "Вершителей справ", яка б і формувала парламент. Історик І. Царгородцева з цього приводу зауважила, що несприйняття Хасаном аль-Баннею багатопартійності пов'язане з тим, що він гостро критикував тогочасні єгипетські партії, які в умовах війн та криз сперечались з приводу вирішення політичних й економічних проблем [8, с. 100–101]. Попри те, Х. аль-Банна не мав чіткого уявлення щодо системи влади в теократичній державі, за утворення якої вболівав. Більше того, важливо, що він не вважав прихід до влади – головною метою товариства.

На думку Х. аль-Банни, утворення Халіфату було можливим лише унаслідок продуманої і послідовної діяльності. Спершу слід було займатись серед єгиптян просвітницькою роботою шляхом проповідництва. Далі надавати їм соціальну підтримку. Це дозволило б зробити рух ісламського відродження, очолюваний "Братами-мусульманами" популярним серед населення, а відтак долучити до нього якомога більше учасників. І лише опісля у Єгипті можливо було б утворити Халіфат як державно-політичне утворення [7, с. 101]. Не відкидав повністю Х. аль-Банна й насильницьке захоплення влади. Однак був переконаний, що це лише крайній захід, для якого потрібно готувати моджахедів ("воїнів ісламу").

Нацисти, які в 1930-х рр. прийшли до влади у Німеччині й розгорнули воєнну агресію проти європейських

країн, мали за мету відновити Німецьку імперію ("Третій Райх"). На початку 1940-х рр. вони спробували повернути німецький вплив на Близькому Сході. За їх сприяння в 1940 р. у Єгипті виникла Націонал-ісламська партія, яка зайняла пронімецьку позицію. Ця партія, обіцяючи єгиптянам звільнення від Британії, здобула підтримку в інших єгипетських партій ("Аль-Іттіхад", "Молодий Єгипет"). Британці змогли вдало боротись з нею лише репресивними заходами.

Попри те, що "Брати-мусульмани" займали нейтральну позицію, в 1941 р. британці арештували Х. аль-Банну. Його зрештою було звільнено за сприяння керівників іншої партії – Вафд. Надалі, до закінчення Другої світової війни, "Брати-мусульмани" продовжували дотримуватись нейтралітету, вважаючи, що нацистська Німеччина у завойовницькій й "імперській" політиці нічим не відрізнялась від Великої Британії. Не отримала через це підтримки й фашистська Італія. Тому до репресій британці більше не вдавались [4, с. 109–112].

Уже по закінченні Другої світової війни у Єгипті було сформовано кабінет міністрів "поміркового монархіста" Махмуда Нукраши (1945–1946 рр., 1946–1948 рр.). Він прогнозувало продовжив політико-економічну співпрацю з Великою Британією, що викликало критику з боку "Братів-мусульман", які закликали до боротьби з британцями.

Більшість єгипетського суспільства здавна пов'язувала власні соціальні негаразди з британцями, з якими співпрацювали монарх і кабінет міністрів. Через це наприкінці 1940-х рр. антибританські гасла "Братів-мусульман" все більше підтримувались у суспільстві. Передбачаючи загрозу, єгипетська влада у відповідь розпочала кримінальне переслідування Братства, ув'язнюючи його членів. Брати відповіли терористичними актами, убивши в березні 1948 р. одного суддю. Відтак влада визнала "Братів-мусульман" терористами і розпочала компанію їх знищення. Ці ж вдалися до убивства прем'єр-міністра М. Нуракши.

Прикметно, що лідер Братства Х. аль-Банна намагався завадити насиллю, але сам 12 лютого 1949 р. був убитий, в чому Брати пізніше обвинувачували владу й навіть особисто короля Фарука.

Після загибелі Х. аль-Банни керівником "Братів-мусульман" став його інший діяч – Саїд Кутб. Але через те, що його суспільно-політичні погляди виявились радикальнішими, Братство розкололось на поміркованих та радикалів (екстремістів). Лідер останніх Саїд Кутб вважав, що тогочасне єгипетське суспільство було вже неможливо "перевиховати", тому "істинні мусульмани", на його думку, в ізоляції мали готуватись до збройної боротьби. У свою чергу, він переконував, що джихад є боротьбою не оборонною, а наступальною, яка не має географічних чи національних меж [4].

Розуміння джихаду "Брати-мусульмани" запозичили у салафітів³ – представників ультраконсервативного напрямку ісламу, які заперечували будь-які спроби модернізації релігії й закликали мусульман очистити іслам від будь-яких нововведень. Для останніх джихад – це постійна боротьба, як духовна (великий джихад) – із самим собою, так і проти ворогів ісламу (малий джи-

³ Салафіти – одна із течій політичного ісламу у Єгипті, яка виникла на початку XX ст. Перша організація салафітів "Законна ліга" заснована в 1912 р. Однак їй не вдалось домогтись такої підтримки як "Брати-мусульмани". Салафіти проповідували суворе єдинобожжя та дотримувались принципів життя перших мусульман, виступали проти нововведень у суспільстві, а також підтримували принцип регулювання суспільного життя через Коран та Сунну. Були переконані, що демократії не місце в ісламській державі. На відміну від них "Брати-мусульмани" вважали, що демократія може мати місце в ісламській державі, зокрема у вигляді нарад.

хад). Однак для Братів війна – не стала основною метою. На їх думку, головне становив духовний розвиток.

"Брати-мусульмани" відразу дотримувались сунітської течії ісламу. Проте їх ідеологія відрізнялась від ваххабітської чи салафітської тим, що Брати були готові співпрацювати з іншими мусульманськими релігійними організаціями, домовлялись з ними, йдучи на поступки в окремих, в т.ч. – релігійних питаннях.

Зі свого боку, "Брати-мусульмани" не бачили відмінності між релігією і політикою – за їхнім переконанням, іслам був не лише релігією, але й виступав засобом регулювання відносин у державі. Найбільш оптимальною формою держави, за "Братами", є теократія, при якій державу очолює халіф, а сама держава управляється відповідно до шариату. Подібне пояснює поняття "хакімійя": коли влада над людьми належить лише Аллаху, а відтак творити людські закони, ігноруючи Закони Божі – неможливо. У свою чергу, Халіфат уявлявся як союз ісламських націй.

Ці положення, викладені Саїдом Кутбом під час його перебування у в'язниці (опубліковані в 1964 р.), стали наріжним каменем політичного ісламу та джихадського руху. Згодом вони склали основу релігійно-політичних поглядів ісламських екстремістів, зокрема Абдулли Юсуфа Азама (наставник Усами Бен Ладена) й лідерів ХАМАСу.

Після перевороту, здійсненого в 1952 р. "Вільними офіцерами", "Брати-мусульмани" сподівались перейти до легальної діяльності та взяти участь у державному управлінні, оскільки Гамаль Абдель Насер колись симпатизував Братству. Формальних перешкод цьому не існувало, бо основні положення (націоналізм, іслам, соціальна справедливість) "Братів-мусульман" і нової влади співпадали. Більше того, у протистоянні за владу між президентом Мухаммадом Нагібом і генералом Г. Насером, Брати підтримали останнього. Тому їм дозволили взяти участь у парламентських виборах. Однак вже з 1954 р. президент Г. Насер розпочав боротьбу з "Братами-мусульманами", діяльність яких офіційно заборонили. Це привело до зростання популярності "Братів-мусульман" та їх тогочасного лідера Хасана аль-Худайбі. Республіканська влада оцінила це як загрозу, відтак Братів обвинуватили у спробі державного перевороту, розпочали кримінальне переслідування, заарештували Х. аль-Худайбі.

У відповідь "Брати-мусульмани" засудили "військову диктатуру" Єгипту та закликали повернутись до парламентаризму. А в 1956 р. гостро критикували укладену єгипетським урядом угоду з Великою Британією щодо користування Суецьким каналом ("Суецька криза"), яка, на думку Братів, залишала Єгипет васалом Великої Британії.

Фактична поразка Єгипту у черговій арабо-ізраїльській війні ("Шестиденна війна") 1967 р. й окупація ізраїльтянами Синайського півострову обумовили ще більш рішучу критику як правління військових, так і Гамалю Насера зокрема.

Після смерті Г. Насера в 1970 р. новообраний президент Анвар Садат не змінив політики щодо "Братів-мусульман", які продовжували діяти нелегально. Але А. Садату вдалось вибудувати з ними діалог: Братам було обіцяно посади в органах влади, натомість вони мали утриматись від критики внутрішньої і зовнішньої політики президента.

У 1972 р. "Братів-мусульман" очолив Омар ат-Талісмани. Під його керівництвом впродовж першої половини 1970-х рр. організація зберігала нормальні відносини з владою. Братам дозволили поновити видавничу діяльність (зокрема друкувати й поширювати жур-

нал "Ат-Даава"). У цих умовах вдалось порозумітись із радикально налаштованою частиною Братства й уникнути розколу організації. Очевидно, вони схвалювали наміри президента А. Садата взяти військовий реванш в Ізраїлю за програні попередні війни.

Проте розпочата Єгиптом та Сирією чергова арабо-ізраїльська війна ("Війна Судного дня") 1973 р. знову завершилась поразкою арабів. Надалі А. Садат відмовився від спроб вирішити конфлікт з ізраїльтянами у воєнний спосіб, зосередившись на мирних Кемп-Девідських переговорах.

У цьому контексті президент А. Садат вирішив здійснити у другій половині 1970-х рр. також внутрішні єгипетські перетворення, відомі під назвою "політики відкритих дверей" (*infitah*), пов'язаної зі створенням сприятливих умов для ведення бізнесу й залучення зовнішніх інвестицій. Він вдався до лібералізації банківського сектору економіки та валютного ринку, розвитку зв'язку й транспорту, і водночас скорочення державних субсидій на продукти харчування і паливо. Це, на думку "Братів-мусульман", суперечило принципам шариату.

Посилив обурення "Братів-мусульман" політикою президента А. Садата його візит у листопаді 1977 р. до Ізраїлю. Цей візит вони розцінили як спробу поступок ізраїльтянам. В організації вважали, що Арабська держава у Палестині мала охопити усю її територію, а тому мир з Ізраїлем на інших умовах був неможливим. Через це спроби президента А. Садата порозумітись із "Братами-мусульманами" були невдалими. Його переговори з тогочасним лідером Братства Омаром ат-Талісмани закінчились безрезультатно. Той гостро критикував укладені в 1978 р. президентом А. Садатом Кемп-Девідські угоди (за ними ізраїльтяни мали вивести із Синаю війська протягом п'яти років, палестинцям Західного берега р. Йордан надавалась обмежена автономія й водночас не вирішувалось питання Єрусалиму й Голанських висот). Як помста за укладання угод, 6 жовтня 1981 р. "Брати-мусульмани" убили президента А. Садата під час військового параду.

З приходом до влади в 1981 р. президента Хосні Мубарака політика щодо "Братів-мусульман" не змінилась. Їх діяльність і надалі була офіційно забороненою. Брати здійснили низку невдалих замахів на нового президента. Під час парламентських виборів 1984 р. афілійовані з ними особи взяли участь в складі партії "Вафд", що дозволило провести до парламенту 8 осіб з числа Братів. Однак через розбіжності у внутрішньо- і зовнішньополітичних питаннях цей партійний блок невдовзі розпався. Надалі афілійовані з "Братами-мусульманами" особи діяли у фракції разом із партією "Аль-Умма". Загалом у парламенті Брати відстоювали законодавче утвердження шариату.

Під час парламентських виборів 1987 р. афілійовані з "Братами-мусульманами" особи спробували потрапити до парламенту разом із Соціалістичною партією праці й Ліберально-соціалістичною партією, з якими утворили політичний блок – Ісламський альянс. За результатами виборів цей блок здобув 60 депутатських мандатів, із яких 34 належали афілійованим з "Братами-мусульманами" особам [4, с. 209-210].

У 1991 р. "Братам-мусульманам" знову не дозволили зареєструвати політичну партію у зв'язку з існуючою заборобою створювати партії на основі релігійної ідеології. Тому "Брати-мусульмани" в 1990-х – на початку 2000-х рр. продовжили практику участі афілійованих з ними осіб в інших партійних структурах та громадських організаціях. Для прикладу, у 2003 р. пов'язані з Братами особи увійшли до правозахисної організації "Єгипетський комітет із захисту демократії".

Попри те, що на цей час лави "Братів-мусульман" поповнились молодими учасниками (серед них слід виокремити молодіжних лідерів Мухтара Нуха і Абд аль-Монейма Абу Футуха), вони продовжили неухильно дотримуватись ідеї про іслам як основу для устрою країни. Підтвердженням цьому є розробка "Братами" у 2004 р. програми організації за назвою "Ініціативні реформи". У ній закликали єгиптян провести реформи відповідно до принципів шариату. Щодо зовнішньої політики, то, відповідно до програми, гостро критикували іноземне "панування" в Єгипті, закликали боротись із впливом у країні з боку США та західноєвропейських держав.

У парламентських виборах 2005 р. "Брати-мусульмани" знову не змогли взяти участь як політична партія. Пов'язані з Братами особи вимушено балотувались у складі інших політичних партій і 88 із них стали депутатами Народних Зборів (загалом складаються із 401 депутата). Це занепокоїло президента Х. Мубарака, який вдався до розробки закону про заборону участі в парламентських виборах особам, пов'язаних із релігійними організаціями.

Зі свого боку, "Брати-мусульмани" продовжили нелегально поширювати свою політичну програму. У ній закликали до впровадження в країні "ісламського правління", за яким верховна влада мала належати "Раді духовних осіб". Закликали також не допускати немусульман до державного управління.

Коли Держава Ізраїль у 2007–2008 рр. вдавалась до воєнних дій проти ХАМАСу у Секторі Газа, "Брати-мусульмани" гостро критикували тепер не лише сам Ізраїль, але й президента Х. Мубарака за те, що він обмежив для арабів Сектору Гази вільний прохід до Єгипту лише для закупівлі продовольства і товарів першої необхідності.

До виборів у Народні Збори 2010 р. "Брати-мусульмани" знову не були допущені. Перемогу на виборах здобула Національно-демократична партія, яка отримала 91 % від загальної кількості депутатських місць. Решта дісталась світським опозиційним партіям, які звинуватили владу у масових фальсифікаціях і вдалися до протесту.

Низький рівень життя (масове безробіття, вкрай низька мінімальна зарплата, зростання цін на продукти харчування) як наслідок 30-річного управління країною Х. Мубарака зумовили приєднання до протесту різноманітних соціальних категорій суспільства. 25 січня 2011 р. масові акції протесту (отримали назву "День гніву") пройшли у головних єгипетських містах – Каїрі та Александрії. Спроби влади за допомогою поліції розігнати акції протесту обумовили акції непокорі (жбурляння каміння тощо) протестуючих. У цій ситуації "Брати-мусульмани" спершу не підтримали протести, але коли пересвідчились, що вони переростають в акції непокорі, виступили на підтримку протестуючих й підтримали їхні вимоги щодо відставки президента Х. Мубарака та єгипетського уряду.

Зрештою, після масових демонстрацій, зіткнень із поліцією і загибелі кількох протестуючих та кількох десятків поліцейських, президент Х. Мубарак подав у відставку й 11 лютого 2011 р. влада в країні перейшла до Вищої військової ради, яка взялась забезпечити проведення виборів до чергового скликання Національної Ради, що, у свою чергу, мала сформувати уряд.

У цих умовах "Брати-мусульмани" створили власну Партію свободи і справедливості. Її лідером став один із впливових Братів, колишній депутат Національної Ради – Мухаммед Мурсі. Його заступником обрано Іссама ал-Ариана. У програмі партії говорилося про необхідність надання ісламу статусу офіційної релігії Єгипту, приве-

дення законодавства відповідно до вимог шариату, формування ринкової системи на основі ісламських принципів. Йшлося також про необхідність зміни президентської республіки на парламентську, про рівність усіх громадян перед законом, порушення прав жінок. Щодо зовнішньої політики, то партія прагнула покращити відносини Єгипту з країнами ЛАД і перетворити Єгипет у найбільш впливову державу на Близькому Сході.

У парламентських виборах 2011 р. Партія свободи і справедливості взяла участь у блоці з Демократичним альянсом (до нього увійшли Партія будівництва і розвитку, Партія добробуту, Новий Вафд, Партія честі, Партія вільних людей, Єгипетська партія праці, Арабська соціалістична партія, Партія арабської єдності, "Покоління", партія насеритів). У підсумку цей блок набрав 37,5 % голосів виборців, які взяли участь у голосуванні й отримав у парламенті 235 депутатських мандатів із 498. Прикметно, що ці вибори світова спільнота визнала як найбільш чесні за всю історію Єгипту.

Наступного року в Єгипті відбулись президентські вибори, у яких переміг один із впливових діячів "Братів-мусульман" та Партії свободи і справедливості – Мухаммед Мурсі. Таким чином, "Брати" досягли мети – вони прийшли до влади, хоча президент Мурсі формально вийшов із партії.

Проте вже 3 липня 2013 р. президента М. Мурсі від виконання повноважень відсторонили Вища військова рада і тимчасовим президентом було призначено Адлі Мансура. Самих же "Братів-мусульман" визнали терористичною організацією й офіційно заборонили, піддавши кримінальному переслідуванню. Лідера організації Мухаммеда Баді арештували й засудили до довічного ув'язнення [6, с. 81].

Причинами швидкої втрати М. Мурсі президентської влади слід назвати: по-перше, відсутність у нього досвіду державної роботи, його невміння налагодити комунікацію і порозумітись із військовими та чиновниками. По-друге, головна політична опора президента "Брати-мусульмани" / Партія свободи і справедливості й далі прагнули привести єгипетське законодавство відповідно до вимог шариату, що не сприймалось не лише військовими і чиновниками, але й більшістю єгипетського суспільства. По-третє, Брати / Партія свободи і справедливості так і не виробили чіткого плану заходів подолання в країні соціальних та економічних проблем, які тільки поглиблювались. Звідси вони поступово втрачали підтримку в суспільстві. Цим скористались військові, які усунули М. Мурсі з президентського посту [6, с. 78-80].

Після військового перевороту й усунення з президентського посту М. Мурсі поглибилась внутрішня криза "Братів-мусульман". В організації знову розгорілась дискусія щодо її майбутнього: "старше покоління" вважало, що й надалі варто намагатись вплинути на суспільство шляхом агітації і пропаганди. "Молоде покоління" ж наполягало на радикальних методах боротьби проти президента, колишнього військового А. Ас-Сісі та єгипетського уряду. "Старше покоління" Братів, як вже досвідчені діячі, небезпідставно побоювалось, що надмірний радикалізм "молодих" приведе до ще більшої втрати суспільної підтримки і повного розгрому Братства. Побоювання справдились, коли в січні 2016 р. єгипетська влада заарештувала рахунки 81 компанії, діяльність яких пов'язували з "Братами-мусульманами", заарештувала так само тисячі їх учасників. У червні 2019 р. під час суду нібито від інфаркту помер обвинувачений у державній зраді, шпигунстві й інших злочинах колишній президент М. Мурсі [12].

Висновки. Протягом десятиліття після Першої світової війни в Єгипті існували розрізнені ісламістські гру-

пи. У 1928 р. Хасан аль-Банна об'єднав їх в одну організацію – "Брати-мусульмани". Орієнтуючись на підтримку суспільства, братство врахувало його релігійність, а також налаштованість проти Великої Британії, яку, спільно з місцевою правлячою монархією, вбачали винуватцями соціально-економічних проблем Єгипту. Тому "Брати" пропагували ідею соціальної рівності, яку, на їхню думку, мала забезпечити теократична держава – Халіфат, побудований на принципах шариату. Під час Другої світової війни для "Братів-мусульман" була властивою не лише антибританська, але й антинімецька, риторика, оскільки обидві ці країни проводили завойовницьку й "імперську" політику.

З моменту встановлення республіканської форми правління "Брати-мусульмани" неодноразово намагалися увійти до влади для реалізації своєї програми. Однак нетривала легальна діяльність організації за президенства Г. Насера не дозволила Братам досягнути значних результатів. З 1956 р. "Брати-мусульмани" знаходились практично у постійному конфлікті з єгипетською владою. Їхні методи діяльності включали: терористичні акти (наприклад, вбивство А. Садата, замах на Х. Мубарака), заборонена агітація, підпільне поширення засобів масової інформації тощо. При цьому, організація також намагалася провести своїх представників до парламенту, висуваючи своїх кандидатів як представників легальних партій. Успіху "Братам-мусульманам" вдалося досягти в ході "Арабської весни". У 2011 р. вони підтримали протести проти Х. Мубарака, а після його відставки взяли участь у парламентських та президентських виборах, створивши легальну Партію свободи і справедливості та об'єднавшись із низкою інших організацій (Партія будівництва і розвитку, Партія добробуту, Новий Вафд, Партія честі, Партія вільних людей, Єгипетська партія праці, Арабська соціалістична партія, Партія арабської єдності, "Покоління", партія насеритів). З огляду на це у 2012 р. президентом Єгипту став голова Партії свободи і справедливості Мухаммед Мурсі, а блок "Братів-мусульман" на парламентських виборах здобув 235 депутатських мандатів із 498. Попри очевидний політичний триумф, "Брати-мусульмани" не змогли довго протриматись при владі, оскільки не мали чіткої програми соціально-економічних перетворень, суспільство відмовилось сприймати ідею запровадження шариату, а президент М. Мурсі не зміг налагодити співпрацю з військовими та чиновниками. Відтак 3 липня 2013 р. М. Мурсі відсторонили від посади президента, а "Братів-мусульман" невдовзі оголосили терористичною організацією.

Ідеї та погляди "Братів-мусульман" знайшли підтримку в інших країнах Близького Сходу (Йорданії, Катарі,

ОАЕ), де було засновано їхні організації. Проте це предмет вже іншого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Бадауи Н. Влияние арабского возрождения (Ан-Нахда) на идеологию "Братьев мусульман" / Н. Бадауи, А. Куделин // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2014. – № 1. – С. 53–66.
2. Исаева Г. Ближний восток: война и политика / Г. Исаева, А. Сотниченко. – М.: Изд. дом Марджани, 2010. – 199 с.
3. Милославская Т. Истоки радикального ислама [Электронный ресурс] / Т. Милославская // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – Режим доступа: <https://bit.ly/2wpWoBd>.
4. Ражбадинов М. Египетское движение Братьев-мусульман [электронный ресурс] / М. Ражбадинов // Институт востоковедения. – Режим доступа: <https://bit.ly/2wpWoBd>.
5. Семедов С. Ислам в политике: идеология и практика / С. Семедов. – М.: Экон-Информ, 2009. – 272 с.
6. Фахима С. "Братья-мусульмане" в Египетской революции 2011 г. / С. Фахима // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2014. – № 2. – С. 78–82.
7. Фахима С. Политический ислам в Египте: причины поражения "Братьев-мусульман" и Мухаммеда Мурси / С. Фахима // Власть. – 2014. – № 10. – С. 113–115.
8. Царегородцева И. Политико-правовые концепции идеологов египетского движения "Братья-мусульмане" / И. Царегородцева // Ученые записки Казанского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2013. – Т. 155. – № 3–2. – С. 98–110.
9. Haynes, J. Religion in Global Politics. – N. Y.: Longman, 1998.
10. Mitchell, R. The Society of the Muslim Brothers. – L.: Oxford University Press, 1969.
11. Rubin, B. *Islamic Fundamentalism in Egyptian Politics*. N. Y.: Palgrave Macmillan, 2002.
12. Tareq, N. Egyptian Muslim Brotherhood members with frozen Bank Accounts Totaled. The New Arab website. – URL: <https://goo.gl/80pRt>.

References

1. Badaui, N., Kudelin, A. (2013) Influence of the Arab reincarnation (An-Nahd) on the ideology of the Muslim Brotherhood Bulletin of the Russian university of nations friendship, No.1, p. 53-66. [In Russian].
2. Isaeva G., Sotnichenko A. (2010) Near East: war and politics. Moscow: Markani Publishing House. [In Russian].
3. Miloslavskaya, T. The origins of radical Islam Souther-East Asia: current development challenges. <https://bit.ly/2wpWoBd>. [In Russian].
4. Rajbadinov, M. Egyptian movement Muslim Brotherhood. Oriental institute. <https://bit.ly/2wpWoBd>. [In Russian].
5. Semedov, S (2009) Islam in politics: ideology and practice. Moscow: Econom-Inform. [In Russian].
6. Fahime, S. (2011). "Muslim Brotherhood" in the Egyptian Revolution 2011 / S. Fahime. Bulletin of the Russian university of nations friendship, No 2, p.78-82. [In Russian].
7. Fahime, S. (2014) Political Islam in Egypt: the reasons for the defeat of the Muslim Brotherhood and Muhammad Mursi. Power, No. 10, p. 113-115.
8. Tsaregorodtseva I. (2013) Political and legal concepts of ideologists of the Egyptian Muslim Brotherhood movement. Uchenye zapiski Kazan University. Series: Humanities. 2013.V. 155. No. 3–2. S. 98–110 (13). [In Russian].
9. Haynes, J. (1998) Religion in Global Politics. New York: Longman.
10. Mitchell, R. (1969) The Society of the Muslim Brothers. London: Oxford University Press.
11. Rubin, B. (2002) Islamic Fundamentalism in Egyptian Politics. New York: Palgrave MacMillan
12. Tareq, N. Egyptian Muslim Brotherhood members with frozen Bank Accounts Totaled. The New Arab website. – URL: <https://goo.gl/80pRt>.

Надійшла до редколегії 20.03.20

N. Lutsenko, Master's Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MUSLIM BROTHERHOOD ACTIVITY IN EGYPT (20th – EARLY 21st CENTURIES)

The article examines the origins of political Islam in the Middle East and the terminological aspect of the problem. The stages of the formation of the Egyptian Islamic organization Muslim Brotherhood were clarified and its key ideological tenets were established. The political and socio-economic circumstances in which the organization was formed are outlined. Attention is drawn to the collapse of the Ottoman Empire, the military and economic presence in Egypt of the United Kingdom, which consolidated political Islamic parties. The process of transforming the Muslim Brotherhood from a "group of like-minded people" into a political party is considered. The political and legal ideas of the founder of the organization Hasan al-Banna are covered, which became the main strategy of the Muslim Brotherhood. The situation of the organization in the 30's and 40's was analyzed during the attempt of Nazi Germany to turn the Brothers into their own puppet. The article reveals the role in the organization of its ideologist Said Qutb. His main ideas and views, which formed the basis of the radical Muslim Brotherhood branch, are analyzed. The link between the radicalism of the organization and the ultra-conservative trend of Islam – "Salafism" – was noted. The connection of the Muslim Brotherhood with the Free Officers organization, which came to power in Egypt in 1952, has been disclosed. It was stated that the Brothers supported General Gamal Nasser in the struggle for power, which allowed them to take part in the parliamentary elections. It is stated that the Brothers' criticism of the policies of Gamal Nasser and Anwar Sadat on Israel led to a ban of the organization's activities in Egypt. It has been established that under the presidency of Hosni Mubarak, the "Brothers" tried to enter parliament in other parties. The place and role of the organization during the Egyptian Revolution of 2011, which led the Muslim Brotherhood to power, were examined. The main reasons for the failure of the organization are indicated.

Keywords: Islam, Islamism, Political Islam, Muslim Brotherhood, Egypt.